

Vertrouwen uit vrijheid

Hoe is tegenwoordig de relatie met Rudolf Steiner?

Sergej O. Prokofieff

Met de titel van zijn opstel *Muß man verstummen?* ('Moet men verstommen?') in *Das Goetheanum* (nr. 47/2003) heeft Peter Selg naar de relatie van de Antroposofische Vereniging en de antroposofische beweging tot Rudolf Steiner en zijn werk gevraagd. Het bijzondere van deze verhouding ligt in de vrije verhouding van de leerlingen tot hun geestelijke leraar, gebaseerd op wederzijds vertrouwen.

Om uit de terecht zorgwekkende situatie, waarin de Antroposofische Vereniging en in toenemende mate ook de antroposofische beweging zich tegenwoordig bevinden, een weg naar de toekomst te vinden, moeten eerst met bijna medische zakelijkheid en objectiviteit de symptomen van de ziekte worden doorzien, om vervolgens de juiste diagnose te kunnen stellen. En juist dat is, wat Peter Selg in zijn artikel doet. Zijn conclusie is: niet de antroposofie of zelfs Rudolf Steiner zijn 'uit de tijd', maar de echte reden van de ziekte ligt bij ons, de antroposofen overal ter wereld.

Rudolf Steiner: vrije schepper van zijn tijd

Zelfkennis was en is tot nu toe altijd een moeilijke onderneming gebleven. De mens staat op dit gebied voortdurend bloot aan de verleiding om de oorzaken van eigen zwakheden en onvolmaaktheden niet bij zichzelf, maar ergens anders te zoeken. Op grond van mijn jarenlange ervaring kan ik het alleen maar volkomen met Peter Selg eens zijn, dat overal waar over de centrale thema's van de antroposofie wordt gesproken of geschreven, hier zowel bij het publiek binnen als buiten de Antroposofische Vereniging grote belangstelling voor is. Daaraan kunnen we zien, dat antroposofie tegenwoordig het meest moderne en actuele is, wat men zich maar denken kan. En Rudolf Steiner is de mens, die ons met zijn leven allemaal een voorbeeld heeft gegeven van de nieuwe spirituele vermogens, die de mensheid pas in de verre toekomst in zich ontwikkelen zal.

Wat betekent het echter om actueel, 'van deze tijd' te zijn? De laatste tijd kunnen we in antroposofische kringen steeds weer horen, dat Rudolf Steiner 'een kind van zijn tijd' geweest zou zijn. Tegen dit oordeel zou ik zo beslist als maar mogelijk is bezwaar willen maken. Alleen in zijn kinderjaren is het voor de mens 'aan de tijd' om een kind te zijn. Want alleen dan is het volkomen gerechtvaardigd om van ouders en talrijke andere omstandigheden in de omgeving afhankelijk te zijn en hierdoor te worden beïnvloed. Blijft een mens echter in deze zin ook als volwassene nog steeds een afhankelijk 'kind', dan is hij niet alleen buiten de gezonde ontwikkeling als mens geraakt, maar ook buiten de mensheidsontwikkeling, dat wil zeggen überhaupt buiten zijn tijd. Een dergelijk mens zou werkelijk niet meer 'van zijn tijd' zijn.

Rudolf Steiner was daarentegen geen 'kind' van zijn tijd, maar de grote menselijke vriend van de Tijdgeest. Alleen daardoor kon Rudolf Steiner over het kosmische mysterie van Michaël in onze tijd spreken en de geestelijke wegen en innerlijke wereld van dit hoge hiërarchische wezen beschrijven, zoals alleen een echte vriend dat vermag. Als zodanig was Rudolf Steiner een medeschepper, een vrije schepper van zijn tijd naar de toekomst toe.

In het voorlaatste hoofdstuk van zijn boek *De weg tot inzicht in hogere werelden* beschrijft Rudolf Steiner, hoe de geestesleerling zich ten gevolge van de ontmoeting met de Kleine

Wachter aan de Drempel van iedere leiding van de kant van de wezens uit de geestelijke wereld bevrijdt. Vanaf dat moment wordt hij niet meer door groepsgeesten geleid, ook niet door de Tijdgeest. Dat wil zeggen: reeds op dit niveau (dat nog geen zeer hoog niveau is) houdt hij op hun 'kind' te zijn. Daarin bestaat precies het wezen van de moderne inwijding. Vanaf dit niveau moet degene die ingewijd wordt deze betrekking vrij en uit de innerlijke kracht van zijn ik zelf opnieuw tot stand brengen. Daardoor wordt hij langzamerhand een bewuste medewerker van de Tijdgeest en een vrije schepper van zijn tijd.

De vrije mens leeft in het vertrouwen

Wij, de vele leerlingen van Rudolf Steiner, zijn daarentegen nog nauwelijks vrienden van de Tijdgeest, maar in hoge mate kinderen van onze tijd. Bij Michaël echter, die door Rudolf Steiner als 'geestelijke held van de vrijheid' (1) wordt aangeduid, hoort juist dat hij niemand als 'kind' zou willen hebben. Onze civilisatie daarentegen, waarvan we nog in velerlei opzicht afhankelijk zijn, leeft tegenwoordig onder het teken van de anti-michaelische tijdgeest, tegenover welke wij nog steeds kinderen, dus afhankelijk en beïnvloedbaar, zijn. Daardoor zijn we de vele problemen binnen de Antroposofische Vereniging nog steeds niet de baas, omdat we te vaak bezwijken voor de verleiding om - in plaats van moedige medestrijders van Michaël te zijn - ons bewust of onbewust aan de on-geest van onze civilisatie aan te passen, of zelfs toenadering daartoe te zoeken. In zijn boek *De filosofie van de vrijheid* schrijft Rudolf Steiner over het samenleven van vrije mensen: 'Slechts omdat de individuele mensen één van geest zijn, kunnen zij zich ook naast elkaar uitleven. De vrije mens leeft in het vertrouwen, dat de andere vrije mens met hem tot één geestelijke wereld behoort en dat hij hem in zijn intenties zal ontmoeten'. (2) In dezelfde trant sprekend kunnen we zeggen: door ons zijn antroposofie te geven heeft Rudolf Steiner ons een oneindig groot vertrouwen geschonken, in de hoop dat wij op de antroposofische scholingsweg zelfstandig zullen opstijgen naar de geestelijke wereld, van waaruit hij zelf sprak en werkte, om tenslotte in onze intenties zijn intenties te ontmoeten en daarmee ook hemzelf.

In plaats daarvan gaan enkele van zijn 'antroposofische' critici zelfs zo ver, dat ze hun kritiek op Rudolf Steiner voor een verworvenheid van een eigen 'intuïtief denken' aanzien, ofschoon het bij nadere beschouwing slechts om het gewone abstracte denken gaat, dat geneigd is om de zogenaamde fouten, tegenspraken en afhankelijkheden niet bij zichzelf maar bij Rudolf Steiner te zoeken. Want het echte intuïtieve denken is een door en door scheppende activiteit, die het vermogen van de morele fantasie opwekt en impulseert. Aan de vruchten kunnen we dat bij Rudolf Steiner duidelijk herkennen. Daarvoor moeten we echter minstens op ideële wijze in contact staan met de geestelijke wereld, van waaruit Rudolf Steiner scheppend actief was.

Rudolf Steiner - de eerste openlijk werkende ingewijde

Uit hetgeen hier is gezegd volgt een andere vraag, die ook door Peter Selg gesteld wordt: hoe is tegenwoordig onze relatie met Rudolf Steiner? Hoe kunnen we deze relatie op een juiste manier verzorgen en vooral zo sterk maken, dat zij een onwankelbare grondslag voor onze activiteiten binnen en buiten de Antroposofische Vereniging wordt?

Op deze plaats zou ik iets persoonlijks naar voren willen brengen. Toen ik meer dan dertig jaar geleden de antroposofie tegenkwam, stond voor mij niet voorop, wat Rudolf Steiner als geweldige, baanbrekende ideeën op de meest verschillende levensgebieden - bijvoorbeeld op het gebied van de pedagogiek, de kunst, de geneeskunde en de landbouw - heeft voortgebracht. Want dat plaatst hem 'slechts' naast vele andere belangrijke individualiteiten uit de 19de en de 20ste eeuw. Natuurlijk nam ik met grote verwondering en de grootste waardering van zijn prestaties kennis, maar dat was het niet wat mij werkelijk naar Rudolf Steiner leidde. Doorslaggevend was voor mij, dat in Rudolf Steiner voor de eerste keer in de wereldgeschiedenis een ingewijde van een dergelijke rang publiekelijk onder de mensen werkte, en wel iemand die zijn inwijding op de meest

moderne krachten van onze tijd heeft gebaseerd, dat wil zeggen: die de geestelijke wereld met dezelfde helderheid en nauwkeurigheid kon onderzoeken en beschrijven als anders een wetenschapper de natuur.

Tevens was het mij meteen volkomen duidelijk, dat Rudolf Steiner als ingewijde in de huidige civilisatie in geen enkel hokje past, want hierin bestaat de categorie van ingewijde niet. Onze civilisatie kent wetenschappers, kunstenaars, geneeskundigen, onderzoekers en uitvinders, maar een ingewijde bestaat voor deze civilisatie niet en kan in het openbare leven ook nog steeds niet bestaan.

Zodoende is de enige weg die ons naar Rudolf Steiner kan leiden, dat wij bij hem zelf in de leer gaan. Dat wil zeggen, dat we serieus moeite moeten doen om op de weg, waarop hij ons is voorgegaan en die hij ons precies heeft beschreven, zijn geestelijke leerlingen te worden. Daarbij moeten we ons er voortdurend van bewust zijn, dat wij op deze weg in Rudolf Steiners voetsporen treden, en wel met het doel om eens de geestelijke wereld te betreden, waar een vrije samenwerking met hem mogelijk zal zijn.

Het pad van eerbied

Hoe begint de antroposofische scholingsweg, die naar dit doel van de moderne inwijding leidt? Wat zijn daarvoor de basisvoorwaarden? Rudolf Steiner beschrijft ze helemaal aan het begin van het eerste hoofdstuk van zijn belangrijkste boek op het gebied van de scholingsweg *De weg tot inzicht in hogere werelden*. Al op de eerste bladzijden spreekt hij over een 'grondstemming', die voor de gehele daarna beschreven inwijdingsweg van beslissende betekenis is en die hij het 'pad van eerbied' noemt. (3) Dit vermogen moet bij de hedendaagse inwijding op iedere mogelijke manier worden geoefend, ook op de volgende wijze: 'Als ik in de omgang met iemand zijn zwakheden afkeur, dan beroof ik mij van een kracht tot hoger inzicht; probeer ik mij liefdevol in zijn sterke kanten te verdiepen, dan vergaar ik die kracht'. (4) Deze wet geldt onveranderlijk op alle gebieden.

Daarom legt Rudolf Steiner hier zo sterk de nadruk op, waarbij hij er tegelijkertijd op wijst, dat de huidige civilisatie juist deze eigenschap het meeste mist, hetgeen haar zo ongeschikt maakt voor de hogere ontwikkeling. (5)

Vanzelfsprekend moet de mens in het leven in bepaalde situaties ook kritiek uitoefenen; maar iedere keer wanneer hij dit doet, of meent dit te moeten doen, berooft hij zichzelf heel objectief van krachten tot hoger inzicht. In dit verband heeft Rudolf Steiner eens op de vraag, hoe het dan met mensen staat, die beroepshalve kritiek moeten uitoefenen, dus bijvoorbeeld recensenten, geantwoord: 'Zij hebben het meest ongunstige karma voor de geestelijke ontwikkeling [...]'. (6)

De centrale betekenis van het zielenvermogen eerbied heeft - juist in ons tijdperk - haar oorsprong in het feit, dat de belangrijkste opvoedster van de bewustzijnsziel de kracht van de aandacht is. (7) In deze trant doordenkend kunnen we als oefening voor de bewustzijnsziel eens proberen de bovengenoemde regel op Rudolf Steiner zelf toe te passen en ons 'liefdevol in zijn sterke kanten te verdiepen'. Wanneer we dit echt doen, zal het nooit meer, in de verste verte niet, in ons opkomen om naar veronderstelde fouten bij hem te zoeken. Dan wordt ook de zuiver theoretische vraag, of er bij Rudolf Steiner de een of andere fout te vinden is, onbelangrijk.

Dat betekent natuurlijk niet, dat er bij verschillende passages in Rudolf Steiners werk voor zijn leerling geen vragen ontstaan, die deze niet meteen kan beantwoorden of plaatsen. Maar dan gebeurt het steeds weer, al is het dan misschien jaren later, dat juist deze moeilijk te begrijpen of schijnbaar tegenstrijdige passages plotseling een uitgangspunt blijken te zijn voor nooit vermoede geestelijke perspectieven en kennishorizonten. We moeten alleen met het te snelle en onrijpe oordelen wachten en het geduld hebben om langere tijd met een onopgeloste vraag te leven.

Op deze weg bereiken we mettertijd het eerste niveau van de toenadering tot Rudolf Steiner, en wel door het bestuderen van zijn boeken. Hijzelf schrijft hierover: 'Laat men dit boek toch beschouwen als een gesprek, dat de schrijver met de lezer voert'. (8) Nog sterker kan deze belevens worden bij het bestuderen van zijn voordrachten. En wanneer

men, ook al is het maar één keer, zelf heeft beleefd, hoe reëel een dergelijk innerlijk gesprek met de geestesleraar kan zijn, dan worden alle discussies over de 'onbegrijpelijkheid' van antroposofische inhouden en de 'moeilijkheid' van Rudolf Steiners taal voor altijd van nul en generlei waarde, om maar helemaal niet te spreken over het in twijfel trekken van studie als zodanig. Want zonder te studeren, ja veel te studeren, zullen we op de scholingsweg Rudolf Steiner niet gemakkelijk kunnen ontmoeten. Want studie vormt in de antroposofie de grondslag voor de hele verdere scholingsweg, waarop het in de studie met de leraar begonnen gesprek door het meditatieve oefenen tot een geestelijke ontmoeting met hem kan leiden.

Verbinding ook vanuit de geestelijke wereld

De antroposofische scholingsweg, die Rudolf Steiner ook als moderne rozenkruiserweg heeft aangeduid en waarvan hij heeft gezegd, dat het de enige weg is, die bij de huidige westerse mensen past, brengt ook een geheel nieuwe relatie met de geestesleraar met zich mee. Waar op de oude, oriëntaalse weg de geestelijke ontwikkeling 'helemaal niet mogelijk [was] zonder strenge onderwerping onder de autoriteit van de goeroe' (9), en waar op de zogenoemde christelijk-gnostische weg op zijn minst voortdurende begeleiding van de fysiek aanwezige leraar een belangrijke voorwaarde vormde, daar bestaat er op de moderne rozenkruiserweg een geheel nieuwe, op echte vriendschap berustende betrekking tussen leraar en leerling. Hier berust de autoriteit van de geestesleraar alleen op de vrije instemming van de leerling. Met andere woorden: hier staat het vrij gewonnen vertrouwen voorop. Daarbij is de fysieke aanwezigheid van de leraar niet meer nodig. Dat betekent: ook nadat de leraar allang gestorven is, kan hij vanuit de geestelijke wereld zijn leerlingen verder leiden, vooropgesteld dat aan de centrale voorwaarde voor het bewandelen van het geestespad wordt voldaan: de leraar het volle vertrouwen tegemoetbrengen.

Hoe radicaal Rudolf Steiner deze voorwaarde benadrukte, blijkt uit de woorden, waarmee hij de moderne rozenkruiserweg beschrijft: 'Op de rozenkruiserweg wordt de goeroe [leraar] steeds meer de vriend, wiens autoriteit op innerlijke instemming berust. Een andere verhouding dan een strikt persoonlijke vertrouwensrelatie is hier niet mogelijk. Zou er ook maar een klein beetje wantrouwen tussen beiden ontstaan, dan zou de band die er tussen leraar en leerling moet zijn kapotgescheurd worden, en de krachten die tussen leraar en leerling spelen zouden niet meer werken'. (9)

Dat Rudolf Steiner de hele esoterische relatie met zijn leerlingen niet alleen aan het begin van zijn werkzaamheid als geestelijk leraar, maar tot aan het einde van zijn leven alleen op vertrouwen wilde baseren, daarvan getuigen de woorden in zijn voordracht van 30 januari 1924, waarin hij ook voor het bestaan van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap op het belang van vertrouwen wijst, in de meest eminente zin van het woord. (10) Daaronder verstaat hij niet alleen het vertrouwen in hemzelf en in datgene, wat hij in de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap te bieden heeft, maar ook het vertrouwen van haar leerlingen onder elkaar.

Hier raken wij aan het belangrijkste punt van ons betoog. Want de woorden van Ita Wegman over het gevaar van 'ahrimanisering' van de antroposofie, als ze van Rudolf Steiner gescheiden de wereld ingaat (11), betekenen niet alleen, dat een antroposoof die uit het geestesgoed van Rudolf Steiner put, overal waar hij dit doet ook de naam van Rudolf Steiner als bron moet noemen (dit hoort tot de meest elementaire beleefdheidsregels in de wetenschappelijke wereld); naar ik geloof hebben de woorden van Rudolf Steiner, die Ita Wegman hier weergeeft, primair betrekking op een innerlijke relatie met Rudolf Steiner zelf, die inherent is aan het ware bewandelen van het geestespad. Ontbreekt deze innerlijke relatie met hem, dan heeft een dergelijk belijden van de antroposofie juist de bovengenoemde vervlakking tot gevolg, en daarmee net datgene, 'wat door ahrimanische wezens gewild en beoogd' is. (12)

De betrekking met Rudolf Steiner

We kunnen tegenwoordig tot Rudolf Steiner louter een afstandelijke historische verhouding hebben, als tot een geschiedkundige grootheid, zoals bijvoorbeeld tot William Shakespeare of Johann Wolfgang Goethe. Of we zoeken met alle kracht die onze ziel eigen is in Rudolf Steiner de persoonlijke geestesleraar, die zijn leerlingen vanuit de geestelijke wereld leidt en in de diepten van hun zielen met hen kan spreken.

Het is geen geheim, dat zo'n meer intieme relatie met Rudolf Steiner ook onder antroposofen in toenemende mate op weerstand en zelfs op afwijzing stuit. En toch zal iedereen, die deze innerlijke weg tot Rudolf Steiner slechts intensief en ver genoeg is gegaan, uit eigen ervaring kunnen getuigen, welke verheven en verlichte momenten daaruit ontstaan; zo iemand mag de gewonnen belevenissen, die hem Rudolf Steiner geestelijk nabij brachten, tot de meest verheven en gelukzalige momenten in zijn leven rekenen.

In *De filosofie van de vrijheid* schreef Rudolf Steiner: 'De vrije mens verlangt van zijn medemensen geen overeenstemming, maar hij verwacht deze, omdat zij in de menselijke natuur ligt'. (13 Zo stond Rudolf Steiner ook tegenover het vertrouwen. Hij eiste het nooit, maar hij verwachtte dit vertrouwen, omdat het in de gezonde menselijke natuur ligt, dat wil zeggen in die krachten van de mens, die als enige als basis voor de moderne scholingsweg kunnen dienen.

Alleen wanneer een dergelijk vertrouwen jegens haar schepper in de Antroposofische Vereniging een zaak van het hart wordt en onder de leden van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap een centrale plaats inneemt, zal de Antroposofische Vereniging bij de verzorging van de antroposofie en bij de verbreiding van de antroposofie in de wereld op de voortdurende hulp en begeleiding van Rudolf Steiner kunnen rekenen, zonder welke zij nooit de haar toevertrouwde spirituele opgaven, ook met betrekking tot de mensheid, kan vervullen.

Sergej O. Prokofieff, geboren 1954 in Moskou (Rusland). Kunststudie in Moskou en later privé opleiding in spraakvorming in Dornach (Zwitserland). Voordrachtskunstenaar en schrijver over verschillende antroposofische onderwerpen. In 1990 mede-oprichter van de Antroposofische Vereniging in Rusland. Sinds 2001 bestuurslid van de Algemene Antroposofische Vereniging.

Vertaling drs. W. Meenk-van Baak
Den Haag, januari 2004

Dit artikel werd oorspronkelijk gepubliceerd in *Das Goetheanum* No. 1-2/2004. Het werd met toestemming van de auteur vertaald en via internet verspreid.

Noten (ga terug met de terugknop van uw browser)

1. Rudolf Steiner, *Mysterienstätten des Mittelalters* (GA 233a), voordracht van 13 januari 1924, pag. 94.
2. Rudolf Steiner, *De filosofie van de vrijheid* (GA 4), hoofdstuk IX. Servire, Katwijk 19849, pag. 113-114 (cursivering: Rudolf Steiner).
3. Rudolf Steiner, *De weg tot inzicht in hogere werelden* (GA 10), hoofdstuk De weg tot inzicht in hogere werelden. Vrij Geestesleven, Zeist 19993, pag. 21-22. Aan het voor de innerlijke ontwikkeling noodzakelijke aankweken van het vermogen tot eerbied wijdt Rudolf Steiner in het begin van het boek bijna zes pagina's (pag. 21/22-26).
4. Ibidem, pag. 24.
5. Ibidem, pag. 23-24.
6. Dit is niet in tegenspraak met het feit, dat ook Rudolf Steiner soms kritiek moest uitoefenen. Meestal probeerde hij echter om de zaak alleen te karakteriseren, of stelde hij een geesteswetenschappelijk diagnose. In zeldzame gevallen sprak hij in kritische zin, maar dan op zo'n objectieve manier, dat zijn woorden als de stem van de goddelijke rechtvaardigheid klonken. En alleen wanneer het absoluut nodig was, oefende hij werkelijke kritiek uit. Doch als ingewijde kon hij de occulte gevolgen van

kritiek in de geestelijke wereld ook vereffenen.

7. Rudolf Steiner, *Die Mission der Andacht* (in GA 59), voordracht van 28 oktober 1909.
8. Rudolf Steiner, *De weg tot inzicht in hogere werelden* (Nawoord), pag. 176-177.
9. Rudolf Steiner, *Ursprungsimpulse der Geisteswissenschaft* (GA 96), voordracht van 20 oktober 1906, pag. 141.
10. Rudolf Steiner, *Die Konstitution der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft und der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft. Der Aufbau des Goetheanum* (GA 260a), voordracht van 30 januari 1924, pag. 123f.
11. Rudolf Steiners woorden volgens Ita Wegman: 'Ik moet alleen het fysieke plan verlaten, en als het dan de tegenmachten zou lukken om de antroposofie van mij te scheiden, in de zin dat de leer gemeengoed wordt, zonder dat de massa mij kent, zodat ze vervlakt, dan zou juist datgene gebeuren, wat door ahrimanische wezens gewild en beoogd was' (Nachrichtenblatt van 28 juni 1925).
12. Zie noot 11.
13. Hoofdstuk IX, pag. 114.

Naar boven